

Сборник съдебна практика

ЗАКЛЮЧЕНИЕ НА ГЕНЕРАЛНИЯ АДВОКАТ
Н. SAUGMANDSGAARD ØE
представено на 12 декември 2019 година¹

Дело C-627/18

Nelson Antunes da Cunha Lda
срещу
Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas IP (IFAP)

(Преюдициално запитване, отправено от Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra
(Административен и данъчен съд Коимбра, Португалия))

„Преюдициално запитване — Възстановяване на неправомерна помощ — Погасителна давност за възстановяване — Давностен срок от десет години — Лихви — По-кратък давностен срок по националната правна уредба — Правна сигурност — Регламент (ЕС) 2015/1589 — Член 17, параграф 1 — Член 16, параграф 2 — Член 16, параграф 3 — Принцип на ефективност“

I. Въведение

1. Преюдициалното запитване, отправено от Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra (Административен и данъчен съд Коимбра, Португалия), се отнася до тълкуването на член 16, параграфи 2 и 3 и на член 17, параграф 1 от Регламент (ЕС) 2015/1589². Съгласно посочения член 17, параграф 1 от този регламент за правомощията на Европейската комисия за възстановяване на неправомерна държавна помощ се прилага давностен срок от десет години.

2. Това запитване е отправено в рамките на спор между дружеството Nelson Antunes da Cunha Lda и Instituto de Financiamento da Agricultura e Pescas IP (Институт за финансиране на земеделието и риболова) във връзка с принудителното събиране на неправомерна държавна помощ от Nelson Antunes da Cunha в изпълнение на решение на Комисията.

3. Съгласно член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589 възстановяването на тази неправомерна помощ трябва да се извърши в съответствие с процедурите по португалското право, при условие че те позволяват ефективното изпълнение на решението на Комисията.

4. В това отношение за възстановяването на главницата по помощта португалското право предвижда давностен срок от 20 години, като в случая прилагането на този срок не е пречка за възстановяването на посочената главница. За възстановяването на лихвите по разглежданата помощ обаче според запитващата юрисдикция португалското право предвижда давностен срок

¹ Език на оригиналния текст: френски.

² Регламент на Съвета от 13 юли 2015 година за установяване на подробни правила за прилагането на член 108 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ОВ L 248, 2015 г., стр. 9).

от пет години, считано от датата, на която същите са станали изискуеми. Прилагането на този срок пречи на цялостното възстановяване на лихвите по помощта, като изглежда, че поне за част от тези лихви погасителното действие на давността е настъпило още преди Комисията да приеме посоченото решение.

5. В този контекст с четвъртия си въпрос запитващата юрисдикция иска по същество да се установи дали член 16, параграф 2 от Регламент 2015/1589, съгласно който подлежащата на възстановяване помощ включва лихви, както и принципът на ефективност, предвиден в член 16, параграф 3 от този регламент, допускат за възстановяването на лихвите по неправомерните помощи да се приложи давностен срок, който е по-кратък от десетгодишния срок по член 17, параграф 1 от посочения регламент, като петгодишния срок по португалското право.

6. В съответствие с искането на Съда настоящото заключение ще се ограничи до анализа на този въпрос, на който ще предложи Съдът да отговори утвърдително.

II. Правна уредба

A. Регламент 2015/1589

7. Член 16 от Регламент 2015/1589, озаглавен „Възстановяване на помощ“, предвижда:

„1. Когато са взети отрицателни решения в случаи с неправомерна помощ, Комисията решава съответната държава членка да вземе всички необходими мерки за възстановяване на помощта от бенефициера („решение за възстановяване“). Комисията не изисква възстановяване на помощта, ако това противоречи на общ принцип на правото на Съюза.

2. Помощта, която трябва да се възстанови съгласно решение за възстановяване, включва лихва в подходящ размер, определен от Комисията. Лихвата е дължима от датата, на която неправомерната помощ е била на разположение на бенефициера до датата на нейното възстановяване.

3. Без да се засяга разпореждане на Съда на Европейския съюз съгласно член 278 [...] ДФЕС, възстановяването се извършва незабавно и в съответствие с процедурите по националното законодателство на съответната държава членка, при условие че те позволяват незабавното и ефективно изпълнение на решението на Комисията. За тази цел и в случая на производство пред националните съдилища съответните държави членки предприемат всички необходими стъпки, които са предвидени в съответните им правни системи, включително и временни мерки, без да се засяга правото на Съюза“.

8. Член 17 от Регламент 2015/1589, озаглавен „Давностни срокове за възстановяване на помощта“, предвижда в параграф 1:

„Правомощията на Комисията за възстановяване на помощ са предмет на давностен срок от десет години“.

Б. Португалското право

9. Член 309 от Código Civil (португалски Граждански кодекс, наричан по-нататък „Гражданският кодекс“), озаглавен „Обичаен срок“, предвижда:

„Обичайният давностен срок е двадесет години“.

10. Член 310 от този кодекс гласи:

„С изтичането на пет години се погасяват:

[...]

d) законни или договорни лихви, дори когато не е настъпила тяхната изискуемост, и дивидентите на дружествата;

[...]“.

III. Спорът по главното производство

11. Тъй като настоящото заключение се ограничава до анализа на четвъртия преюдициален въпрос, повдигнат от Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra (Административен и данъчен съд Коимбра), изложението на фактическата обстановка по спора ще засегне само основните аспекти, които са необходими за разбирането на този въпрос.

12. На 8 април 1993 г. и на 7 юли 1993 г. подателят на възражението в главното производство, Nelson Antunes da Cunha, сключва с Caixa de Crédito Agrícola Mútuo de Coimbra договори за кредит във връзка с кредитна линия за възстановяване на земеделски и животновъдни дейности.

13. В рамките на тези договори за кредит в периода 1994—1996 г. предшественикът на IFAP³ извършва плащания в полза на Nelson Antunes da Cunha, съгласно decreto-lei № 146/94 (Декрет-закон № 146/94) от 24 май 1994 г., на обща стойност 7 526,90 EUR под формата на лихвени субсидии (4 189,90 EUR са изплатени на 12 юли 1994 г., 2 513,94 EUR на 12 юли 1995 г. и 823,06 EUR на 30 април 1996 г.).

14. На 25 ноември 1999 г. Комисията приема Решение 2000/200/ЕО относно схемата за помощи, приведена в действие от Португалия с оглед развитието на предприятията от сектора на интензивното животновъдство и възстановяването на свиневъдството⁴ (наричано по-нататък „решението на Комисията от 25 ноември 1999 г.“).

15. В това решение Комисията счита за несъвместими с вътрешния пазар, от една страна, кредитната линия за развитието на предприятията от сектора на интензивното животновъдство, създадена с глава I от Декрет-закон № 146/94 от 24 май 1994 г., в случаите, когато еквивалентната субсидия, заедно с получените помощи за инвестиции, надвишава 35 % в земеделските райони, които не са по-необлагодетелствани, и от друга страна, кредитната линия за възстановяване на свиневъдството, създадена с глава II от Декрет-закон № 146/94 от 24 май 1994 г.⁵

³ Уточнявам, че както е видно от акта за преюдициално запитване, към момента на предоставяне на разглежданата помощ компетентният португалски орган е Instituto de Financiamento e Apoio ao Desenvolvimento da Agricultura e da Pesca (Институт за финансова подкрепа на земеделието и рибарството). Доколкото разбирам, това е предшественикът на IFAP.

⁴ ОВ L 66, 2000 г., стр. 20.

⁵ Член I от решението на Комисията от 25 ноември 1999 г.

16. Съгласно разпоредителната част на решението на Комисията от 25 ноември 1999 г. Португалия трябва да предприеме всички необходими мерки, за да възстанови от получателите горепосочените помощи, които са им предоставени неправомерно, с лихвите за периода от датата на получаване на въпросните помощи от получателите до датата на действителното им възстановяване. Португалските органи са длъжни също така да информират Комисията за предприетите мерки за изпълнение на решението в срок от два месеца от датата на уведомлението за него⁶.

17. През март 2001 г. предшественикът на IFAP изпраща на Nelson Antunes da Cunha писмо с искане за възстановяване на недължимо получените суми. Nelson Antunes da Cunha не предприема действия вследствие на това писмо.

18. На 12 август 2009 г. IFAP му изпраща ново писмо, с което иска от него да плати сумата от 14 953,56 EUR (тоест 7 526,90 EUR за изплатените помощи, ведно с лихви за забава в размер на 7 426,66 EUR) в срок от 10 работни дни от получаването на посоченото писмо.

19. На 7 юли 2013 г. в служба „Финанси“ на Кантаньеде (Португалия) е образувано производство по принудително събиране на това вземане срещу подателя на възражението в главното производство с цел събиране на вземанията на IFAP.

20. Nelson Antunes da Cunha подава възражение срещу това производство пред Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra (Административен и данъчен съд Коимбра).

21. Nelson Antunes da Cunha твърди, от една страна, че съгласно член 40 от decreto-lei № 155/92 (Декрет-закон № 155/92) от 28 юли 1992 г.⁷ задължението да се върнат сумите, изплатени под формата на неправомерна помощ, се погасява с изтичане на пет години от получаването им, така че задължението за връщане на получената в случая помощ е погасено по давност. От друга страна, що се отнася до лихвите за забава, той изтъква, че тъй като са минали повече от пет години от датата, на която свързаното с тях задължение е станало изискуемо, тези лихви също са погасени по давност съгласно член 310, буква d) от Гражданския кодекс.

22. В това отношение запитващата юрисдикция отбелязва, че националното законодателство не предвижда давностен срок, специално приложим към изпълнението на разпореждане за възстановяване на неправомерна помощ, поради което горестоящите национални съдилища постановяват, че по отношение на вземанията на IFAP, съответстващи на събирането на финансови помощи, отпуснати от португалската държава, които с решение на Комисията се считат за несъвместими с вътрешния пазар, се прилага обичайният давностен срок от 20 години по член 309 от Гражданския кодекс.

23. Запитващата юрисдикция добавя, че относно погасителната давност за лихвите горестоящите национални съдилища постановяват, че „независимо от естеството на лихвите и от „*pomen juris*“, което може да им се даде [...], при липса на допълнителни формалности не може да се направи изводът, че за такива лихви (без значение дали са квалифицирани като компенсаторни, или като лихви за забава) се прилага давностният срок от двадесет години по

⁶ Членове 3 и 4 от решението на Комисията от 25 ноември 1999 г.

⁷ Тази разпоредба, озаглавена „Погасителна давност“, предвижда:

„1 — Задължението за връщане на получени суми се погасява с изтичането на пет години от получаването им.

2 — Посоченият по-горе срок се прекъсва или спира при настъпване на общите основания за прекъсване или спиране на давността“.

член 309 от [Гражданския кодекс]. Всъщност дори когато не е настъпила тяхната изискуемост, законните или договорните лихви се погасяват с изтичането на срок от пет години [член 310, буква d) от Гражданския кодекс], срок, който съгласно правилото по член 306 от същия кодекс започва да тече от датата, на която задължението става изискуемо“⁸.

24. При все това запитващата юрисдикция счита, че би било в разрез с принципа на ефективност на правото на Съюза прилагането на този петгодишен срок за лихвите по решение за възстановяване на помощ. Всъщност, ако се приеме, че лихвите, дължими за периода преди петте години, предхождащи действието, с което се прекъсва погасителната давност, са погасени по давност, е възможно, макар правото на Комисията да изиска възстановяването по силата на член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589 все още да не е погасено, свързаното с лихвите вземане вече да е погасено по давност.

25. Що се отнася до положението в главното производство, в отговор на искане за разяснения на Съда⁹ запитващата юрисдикция отбелязва, че доколкото поканата до подателя на възражението Nelson Antunes da Cunha за целите на изпълнителното производство, с което се търси възстановяване на разглежданите помощи, е изпратена с обикновено препоръчано писмо от 26 юли 2013 г., всички лихви, натрупани преди 26 юни 2008 г., са погасени по давност съгласно горепосочената разпорежба на член 310, буква d) от Гражданския кодекс.

26. Освен това според запитващата юрисдикция съгласно националното право давностният срок по член 310, буква d) от Гражданския кодекс не би могъл да се счита за прекъснат с писмо на Комисията до португалските органи или с писмо на последните до подателя на възражението, доколкото такова писмо няма стойност на покана за изпълнение или връчване на акт по съдебен ред по смисъла на член 323 от Гражданския кодекс. Всъщност IFAP не е предприел никакво действие по съдебен ред (различно от производството по принудително събиране на данъчни задължения), с което да е демонстрирал намерението си да упражни правото да изиска от подателя на възражението плащане на дължимите лихви.

27. Освен това запитващата юрисдикция отбелязва, че поканата с обикновено препоръчано писмо със сигурност не е годна да предизвика продължително прекъсване на започнал да тече давностен срок, доколкото няма присъщите и специфични характеристики на поканата, посочени в член 326 и член 327, параграф 1 от Гражданския кодекс. Така на 26 юли 2013 г. е започнал да тече нов петгодишен давностен срок, който е можел да бъде прекъснат пак само ако възникне на ново основание за прекъсване съгласно член 323 от Гражданския кодекс.

28. С оглед на гореизложеното запитващата юрисдикция счита, че прилагането на член 310, буква d) от Гражданския кодекс към лихвите, дължими вследствие на решението за възстановяване на помощ, може да постави под въпрос принципа на ефективност и принципа на несъвместимост на държавните помощи с вътрешния пазар.

⁸ Решение на Supremo Tribunal Administrativo (Върховен административен съд, Португалия) от 12 октомври 2011 г. Съгласно член 306, параграф 1 от Гражданския кодекс този петгодишен срок трябва да се изчислява от датата, на която задължението става изискуемо, и се прекъсва с изпращането на покана за изпълнение или връчването по съдебен ред на какъвто и да е акт, с който пряко или непряко се изразява намерение за упражняване на правото.

⁹ Отговор от 30 юли 2019 г. на искането за разяснения на Съда от 27 юни 2019 г.

29. При тези обстоятелства, с акт от 31 юли 2018 г., постъпил в Съда на 5 октомври 2018 г., Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra (Административен и данъчен съд Коимбра) решава да спре производството и да отправи до Съда следния преюдициален въпрос:

„Допускат ли член 16, параграф 2 от Регламент...[2015/1589] и принципите на Съюза, по-конкретно принципите на ефективност и несъвместимост на държавните помощи с [вътрешния] пазар, прилагането на по-кратък давностен срок от определения в член 17 от Регламента, като предвидения в член 310, параграф 1, буква d) от Гражданския кодекс за лихвите, начислявани върху подлежащата на възстановяване помощ?“.

30. IFAP, португалското правителство и Комисията представят писмени становища пред Съда. Същите тези страни се явяват в съдебното заседание за изслушване на устните състезания, проведено на 12 септември 2019 г.

IV. Анализ

31. С преюдициалния въпрос, който е предмет на настоящото заключение, запитващата юрисдикция иска да се установи дали национално правило за давност е съвместимо с правото на Съюза в контекста на възстановяването на разглежданата в главното производство неправомерна помощ.

32. По-точно, тази юрисдикция иска по същество да се установи дали член 16, параграф 2 от Регламент 2015/1589, както и принципът на ефективност, предвиден в член 16, параграф 3 от посочения регламент¹⁰, допускат за лихвите, начислявани върху подлежащата на възстановяване помощ, да се прилага давностен срок като петгодишния срок по член 310, буква d) от Гражданския кодекс, който е по-кратък от десетгодишния срок, с който разполага Комисията съгласно член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589, за да изиска възстановяване на неправомерната помощ.

33. В конкретния случай е безспорно, че задължението за възстановяване на разглежданата помощ включва лихви. Това изискване следва както от член 16, параграф 2 от Регламент 2015/1589, така и от решението на Комисията от 25 ноември 1999 г.¹¹, което, нека уточня, не е било обжалвано по съдебен ред.

34. Съгласно член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589 и както следва от решението на Комисията от 25 ноември 1999 г., възстановяването на неправомерната помощ в главното производство по принцип трябва да се извърши в съответствие с процедурите по португалското право, в това число процедурите, уреждащи правилата за давност¹².

35. В това отношение установявам, че както е видно от представената на Съда преписка, засегнатите страни имат различни становища относно правилата за давност, приложими съгласно португалското право както по отношение на главницата по съответната помощ, така и по отношение на лихвите върху тази главница.

10 Уточнявам, че в текста на поставения въпрос запитващата юрисдикция се позовава на „принципите на Съюза, по-конкретно принципите на ефективност и несъвместимост на държавните помощи с [вътрешния] пазар“ (вж. т. 29 от настоящото заключение). В това отношение отбелязвам, че в областта на възстановяването на помощи принципът на ефективност намира израз в член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589, поради което въпросът трябва да се разбира в този смисъл. Що се отнася до принципа на несъвместимост на държавните помощи с вътрешния пазар, отбелязвам, че доколкото Регламент 2015/1589 установява подробни правила за прилагането на член 108 ДФЕС, на поставения въпрос може да се отговори само с оглед на този регламент.

11 Вж. точка 16 от настоящото заключение.

12 Вж. в този смисъл решение от 5 март 2019 г., Eesti Pagar (C-349/17, EU:C:2019:172, т. 114).

36. След това уточнение следва да се приеме — както посочва запитващата юрисдикция¹³ — че давностният срок, който съгласно португалското право е приложим за възстановяването на *главницата* по помощта, е двадесетгодишният срок по член 309 от Гражданския кодекс¹⁴. Нищо в преюдициалното запитване не дава основания да се счита, че прилагането на този срок е пречка за възстановяването на тази главница в спора по главното производство¹⁵.

37. Относно възстановяването на лихвите по помощта обаче изглежда, от една страна, че според запитващата юрисдикция по принцип е приложим петгодишният срок по член 310, буква d) от Гражданския кодекс¹⁶. Изглежда също, от друга страна, че прилагането на този петгодишен срок в разглеждания случай е пречка за цялостното възстановяване на лихвите по помощта¹⁷.

38. Всъщност от отговора на запитващата юрисдикция на искането за разяснения на Съда следва, че петгодишният давностен срок е прекъснат на 26 юли 2013 г. и че всички лихви, натрупани преди 26 юни 2008 г., са погасени по давност съгласно член 310, буква d) от Гражданския кодекс¹⁸. Разбирам националната разпоредба в смисъл, че вземанията за лихви се погасяват с изтичане на срок от пет години от датата, на която са станали изискуеми.

39. От това може да се заключи, че съгласно португалското право решението на Комисията от 25 ноември 1999 г. не може да прекъсне давностния срок. Уточнявам в това отношение, че част от лихвите изглежда вече са били погасени по давност, въпреки че португалските органи са прекъснали петгодишния давностен срок веднага след приемането на решението на Комисията¹⁹.

40. С оглед на тази информация отговорът на поставения въпрос налага да се разграничат два периода: периодът, който предхожда решението на Комисията (раздел А), и периодът, който следва посоченото решение (раздел Б).

13 Припомням, че когато Съдът е сезиран с преюдициално запитване от национална юрисдикция, той трябва да се придържа към тълкуването на националното право, което му е изложила тази юрисдикция (решение от 14 юни 2017 г., *Online Games* и др., C-685/15, EU:C:2017:452, т. 45). Така, каквито и да са критиките на страните по главното производство срещу тълкуването на националното право, възприето от запитващата юрисдикция, отправеното преюдициално запитване трябва да се разгледа, като се има предвид тълкуването на това право, дадено от тази юрисдикция (решение от 21 юни 2016 г., *New Valmar*, C-15/15, EU:C:2016:464, т. 25).

14 Вж. точка 22 от настоящото заключение. Уточнявам, че португалското правителство и IFAR също са на това мнение, докато Nelson Antunes da Cunha оспорва тази преценка на запитващата юрисдикция (вж. т. 21 от настоящото заключение).

15 Все пак от съображения за изчерпателност отбелязвам, че както е видно от преюдициалното запитване, запитващата юрисдикция храни съмнения относно съвместимостта на този срок с други аспекти на правото на Съюза, но този въпрос няма да бъде разглеждан в настоящото заключение, чийто предмет е ограничен до четвъртия преюдициален въпрос.

16 Вж. точки 23 и 24 от настоящото заключение. Бих искал да уточня, че в преюдициалното запитване запитващата юрисдикция подчертава, че правото на Съюза налага на националния съд задължението да тълкува националното право по начин, който да съответства на смисъла и обхвата на правото на Съюза. С оглед на тази забележка обръщам внимание, че е възможно да възникне въпросът дали националното право може да се тълкува в смисъл, че двадесетгодишният давностен срок по член 309 от Гражданския кодекс се прилага и за лихвите по помощта — хипотеза, при която националното право изглежда не е пречка за възстановяването на лихвите по помощта, каквато впрочем изглежда е и позицията на португалското правителство (вж. бележка под линия 17 от настоящото заключение). Констатирам обаче, че този въпрос по същество засяга тълкуването на националното право, което е задължение на националните юрисдикции. Поради това няма да го разглеждам в настоящото заключение.

17 Уточнявам, че както е видно от представената на Съда преписка, и португалското правителство, и IFAR оспорват тази преценка на запитващата юрисдикция. Португалското правителство счита, че националното право не предвижда специален давностен срок за събирането на недължимо получени държавни помощи. Следователно приложимият давностен срок бил обичайният за страната давностен срок от 20 години. Този срок се прилагал и за лихвите за забава, свързани с размера на недължимо полученото предимство, доколкото между тези лихви и този размер съществува неразривна връзка. От своя страна IFAR изтъква, че може да упражни срещу подателя на възражението правото, произтичащо от разглежданото вземане, едва след приключване на административното производство, образувано за целите на възстановяването на помощите, и по тази причина счита, че погасителното действие на давността за лихвите не е настъпило.

18 Вж. точки 25 и 26 от настоящото заключение. Тъй като петгодишният давностен срок е прекъснат на 26 юли 2013 г., все пак се питам дали датата, на която настъпва погасителното действие на давността за лихвите, всъщност не е 26 юли 2008 г., а не 26 юни 2008 г., както посочва запитващата юрисдикция.

19 Припомням, че първата сума е платена на 12 юли 1994 г. Вж. точка 13 от настоящото заключение.

41. Всъщност, що се отнася до този първи период, възниква въпросът дали член 17, параграф 1 и член 16, параграфи 2 и 3 от Регламент 2015/1589 допускат прилагането на петгодишен давностен срок като срока, който е предмет на спора по това дело, доколкото той може да доведе до погасяването по давност на натрупаните лихви по помощта още преди изтичането на десетгодишния срок, с който разполага Комисията съгласно член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589, за да изиска възстановяването на неправомерната помощ.

42. Що се отнася до втория период, явно причината за настъпилото погасяване по давност на лихвите по помощта е значителното закъснение при изпълнението на решението на Комисията от страна на IFAP.

43. Всъщност, въпреки че португалските органи са били длъжни да изпълнят решението на Комисията незабавно²⁰, между приемането на решението на Комисията и прекъсването на давностния срок са изминали четиринадесет години, което — ако трябва да се приложи член 310, буква d) от Гражданския кодекс — ще доведе до погасяване по давност на голяма част от лихвите, натрупани след приемането на решението на Комисията.

44. Следователно при това положение възниква въпросът дали получателят на помощ може да се позове на национално правило за давност в контекста на окончателно решение на Комисията за възстановяване на неправомерна помощ, когато прилагането на това правило е пречка за цялостното възстановяване на лихвите по помощта.

45. Макар Съдът да се е произнасял вече по сходни въпроси, настоящото дело му дава повод да уточни доколко такова национално правило за давност е приложимо в областта на възстановяването на неправомерна помощ в положение като разглежданото в главното производство.

46. В този контекст следва да се напомни, че правилата за давност играят основна роля в имущественото право. Всъщност погасителната давност води до невъзможност за кредитора да предяви правото си на събиране на вземането. Както Съдът вече е констатирал, като налагат ограничение във времето, правилата за давността целят да гарантират правната сигурност на длъжника²¹.

47. Както ще изложи по-долу, считам, подобно на Комисията и IFAP, че национално правило за петгодишна давност като разглежданото в главното производство следва да се остави без приложение за всеки от двата периода²².

20 Припомням, че член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589 изисква националните органи да пристъпят към възстановяване на неправомерната помощ веднага след решението на Комисията, както следва и от решението на Комисията от 25 ноември 1999 г. Така член 4 от това решение изисква португалските органи да информират Комисията за предприетите мерки за изпълнение на решението в срок от два месеца от датата на уведомлението за него.

21 Вж. решение от 23 януари 2019 г., *Fallimento Traghetti del Mediterraneo* (C-387/17, EU:C:2019:51, т. 71 и цитираната съдебна практика).

22 Относно позицията на португалското правителство припомням, че то счита, че двадесетгодишният срок по член 309 от Гражданския кодекс е приложим и за главницата на помощта, и за лихвите по нея (вж. бележка под линия 17).

А. По периода, предхождащ решението на Комисията

48. От самото начало припомням, че съгласно член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589 Комисията разполага с давностен срок от десет години, за да поиска възстановяване на неправомерната помощ. Съгласно член 17, параграф 2 от този регламент този давностен срок започва да тече в деня, в който неправомерната помощ е предоставена на получателя, било като индивидуална помощ или в рамките на схема за помощ. Съгласно член 17, параграф 3 от посочения регламент всяка помощ, по отношение на която давностният срок е изтекъл, се счита за съществуваща помощ²³.

49. В случая е безспорно, че решението на Комисията от 25 ноември 1999 г. е било прието преди изтичането на този срок²⁴.

50. По-нататък, уточнявам, че член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589 е израз на изискванията на принципа на ефективност, утвърден по-рано в съдебната практика²⁵.

51. Съгласно тази съдебна практика, макар при липса на разпоредби на Съюза относно процедурата по възстановяване на неправомерно предоставени помощи това възстановяване трябва по принцип да се извършва съгласно релевантните разпоредби на националното право, последните все пак трябва да се прилагат по такъв начин, че да не правят изискваното от правото на Съюза възстановяване практически невъзможно, и при пълно зачитане на интереса на Съюза²⁶.

52. Така национална разпоредба, която пречи на националния съд или на национален орган да приложи всички правни последици от нарушението на член 108, параграф 3, трето изречение ДФЕС, трябва да се счита за несъвместима с принципа на ефективност²⁷.

53. Считаю, подобно на запитващата юрисдикция, че от прочита на член 17, параграф 1 във връзка с член 16, параграфи 2 и 3 от Регламент 2015/1589 следва, че тези разпоредби не допускат прилагането на петгодишен срок като предвидения в спора по главното производство в член 310, буква d) от Гражданския кодекс.

54. Всъщност разпоредба като тази на член 310, буква d) от Гражданския кодекс във връзка с член 306 от този кодекс е от естество да накърни компетентността на Комисията, доколкото погасяването по давност на лихвите по дадена помощ може да настъпи преди изтичането на десетгодишния срок, с който Комисията разполага съгласно член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589, за да приеме решение за възстановяване на неправомерна помощ.

55. В спора по главното производство изглежда, че по този начин, ако се приложи член 310, буква d) от Гражданския кодекс, една част от лихвите ще бъдат погасени по давност²⁸. Следователно това национално правило прави невъзможно цялостното възстановяване на лихвите по помощта.

23 Както следва от съображение 26 от Регламент 2015/1589, този давностен срок, след изтичането на който вече не може да бъде разпоредено възстановяване на помощта, е предвиден от съображения за правна сигурност.

24 Всъщност помощите са били изплатени в периода 1994—1996 г. Вж. точка 13 от настоящото заключение. Ще уточня, че действащата разпоредба към момента на приемане на решението на Комисията от 25 ноември 1999 г. е била член 15, параграф 1 от Регламент (ЕО) № 659/1999 на Съвета от 22 март 1999 година за установяване на подробни правила за прилагането на член [108 ДФЕС] (ОВ L 83, 1999 г., стр. 1; Специално издание на български език, 2007 г., глава 8, том 1, стр. 41), изменен с Регламент (ЕС) № 734/2013 на Съвета от 22 юли 2013 г. (ОВ L 204, 2013 г., стр. 15) (наричан по-нататък „Регламент № 659/1999“). Тази разпоредба е отменена с Регламент 2015/1589 и съответства на член 17, параграф 1 от посочения регламент.

25 Вж. по-специално решение от 20 май 2010 г., Scott и Kimberly Clark (C-210/09, EU:C:2010:294, т. 20 и цитираната съдебна практика).

26 Вж. по-специално решения от 26 юни 2003 г., Комисия/Испания (C-404/00, EU:C:2003:373, т. 51 и цитираната съдебна практика), и от 20 май 2010 г., Scott и Kimberly Clark (C-210/09, EU:C:2010:294, т. 21 и цитираната съдебна практика).

27 Вж. по-специално решение от 5 март 2019 г., Eesti Pagar (C-349/17, EU:C:2019:172, т. 140 и цитираната съдебна практика).

28 Вж. точка 39 и бележка под линия 19 от настоящото заключение.

56. Впрочем тълкуването, което предлагам, намира потвърждение в наскоро произнесеното от големия състав на Съда решение *Eesti Pagar*²⁹.

57. Това дело се отнася по-конкретно до въпроса какъв давностен срок е приложим за възстановяването на неправомерна помощ и дали се прилага давностният срок по националното право или този по правото на Съюза и в този случай евентуално давностният срок по член 15, параграф 1 от Регламент № 659/1999³⁰.

58. Съдът постановява, че обстоятелството, че националните разпоредби относно давността се прилагат по принцип към разпореденото по собствена инициатива на националните органи възстановяване на неправомерно отпусната помощ, само по себе си не е пречка за възможността тази помощ впоследствие да бъде възстановена в изпълнение на решение на Комисията в този смисъл, която — когато разполага с информация относно твърдяна неправомерност на посочената помощ, независимо от нейния източник — след изтичането на предвидените в националното право давностни срокове все още може да започне проверка на тази помощ в рамките на давностния срок от десет години по член 15 от Регламент № 659/1999³¹.

59. С други думи, в рамките на давностния срок от десет години по член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589 Комисията винаги може да поиска възстановяване на неправомерна помощ, при това независимо от евентуалното изтичане на прилагания в националното производство давностен срок.

60. От гореизложеното следва, че член 16, параграфи 2 и 3 от Регламент 2015/1589, както и член 17, параграф 1 от този регламент не допускат прилагането на национална разпоредба като член 310, буква d) от Гражданския кодекс. Запитващата юрисдикция е длъжна да остави без приложение подобна разпоредба в дело като разглежданото в главното производство³².

Б. По периода, следващ решението на Комисията

61. Що се отнася до периода след решението на Комисията, от член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589 несъмнено произтича, че национално правило за петгодишна давност като разглежданото в главното производство следва да се остави без приложение, тъй като то не допуска цялостното възстановяване на помощта в съответствие с решението на Комисията от 25 ноември 1999 г.

62. Възниква обаче въпросът дали принципът на ефективност, предвиден в член 16, параграф 3 от Регламент 2015/1589, изисква цялостното възстановяване на помощта в съответствие с окончателното решение на Комисията и когато компетентният орган е пропуснал давностния срок по националното право³³.

63. С други думи, като се има предвид, че са минали четиринадесет години от приемането на решението на Комисията, следва да се установи дали в подобна ситуация прилагането на такова национално правило може да се обоснове с принципа на правна сигурност.

29 Решение от 5 март 2019 г. (C-349/17, EU:C:2019:172). Уточнявам, че това решение е произнесено след решението на запитващата юрисдикция по настоящото дело да спре производството и да отправи преюдициално запитване до Съда.

30 Вж. решение от 5 март 2019 г., *Eesti Pagar* (C-349/17, EU:C:2019:172, т. 107). Относно член 15, параграф 1 от Регламент № 659/1999 вж. бележка под линия 24 от настоящото заключение.

31 Решение от 5 март 2019 г., *Eesti Pagar* (C-349/17, EU:C:2019:172, т. 114).

32 Вж. в този смисъл по-специално решение от 18 юли 2007 г., *Lucchini* (C-119/05, EU:C:2007:434, т. 61).

33 В това отношение уточнявам, че в съдебното заседание Комисията подчертава, че въпросът дали национална разпоредба за давност може да възпрепятства изпълнението на решение на Комисията, с което се разпорежда възстановяване на неправомерна помощ, на практика възниква често, тъй като държавите членки нерядко закъсняват с изпълнението на решения на Комисията в тази област.

64. В това отношение отбелязвам, че Съдът е постановил, че принципът на ефективност не е абсолютен, тъй като е възможно да възникнат изключителни обстоятелства, при които би било неподходящо да се разпорежи възстановяването на неправомерна помощ³⁴.

65. По-точно, що се отнася, от една страна, до правомощията на Комисията, този принцип намира израз в член 16, параграф 1, последно изречение от Регламент 2015/1589, който гласи, че Комисията не изисква възстановяване на помощта, ако това противоречи на общ принцип на правото на Съюза.

66. Що се отнася, от друга страна, до националното право на държавите членки, Съдът е приел, че тъй като принципът на защита на оправданите правни очаквания е част от правния ред на Съюза, този правен ред не може да не допуска национална правна уредба, която гарантира спазването на оправданите правни очаквания и правната сигурност в област като възстановяването на неправомерни помощи³⁵, дори в положение, при което Комисията е взела отрицателно окончателно решение³⁶.

67. В разглеждания случай констатирам, най-напред, че Съдът е постановил, че предвид императивния характер на контрола в областта на държавните помощи, извършван от Комисията съгласно член 108 ДФЕС, предприятията — получатели на дадена помощ, по принцип могат да имат оправдани правни очаквания за нейната правомерност само ако помощта е била предоставена съгласно предвидената в посочения член процедура. Всъщност всеки добросъвестен икономически оператор трябва обичайно да бъде в състояние да се увери, че тази процедура е била спазена³⁷. Това важи както за индивидуалните помощи, така и за помощите, предоставени по схема за помощ³⁸.

68. От това следва, че в разглеждания случай подателят на възражението не може да изтъква, че е имал оправдани правни очаквания за правомерността на помощта.

69. По-нататък, относно принципа на правна сигурност отбелязвам, че Съдът вече се е произнесъл по въпрос, подобен на поставения в разглеждания случай.

70. Така един от въпросите, поставени в решение от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland*³⁹, е бил дали правото на Съюза задължава компетентния орган да оттегли решението за неправомерно предоставяне на помощ в съответствие с окончателно решение на Комисията, с което помощта е обявена за несъвместима и с което се изисква нейното възстановяване, дори когато компетентният орган е пропуснал срока, предвиден за тази цел от националното право в интерес на правната сигурност. Разглежданото национално правило допуска оттеглянето на административните актове да се извърши до една година, считано от момента, в който фактите, обосноваващи това оттегляне, са станали достояние на органа.

34 Вж. решение от 12 февруари 2008 г., *CELF и Ministre de la Culture et de la Communication* (C-199/06, EU:C:2008:79, т. 42 и цитираната съдебна практика).

35 Вж. по-специално решение от 20 септември 1990 г., *Комисия/Германия* (C-5/89, EU:C:1990:320, т. 13 и 14).

36 Вж. решение от 12 февруари 2008 г., *CELF и Ministre de la Culture et de la Communication* (C-199/06, EU:C:2008:79, т. 43).

37 Вж. по-специално решения от 20 септември 1990 г., *Комисия/Германия* (C-5/89, EU:C:1990:320, т. 13 и 14), и от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 25).

38 Вж. в това отношение решение от 28 юли 2011 г., *Diputación Foral de Vizcaya и др./Комисия* (C-471/09 P—C-473/09 P, непубликувано, EU:C:2011:521, т. 63—66).

39 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163).

71. Най-напред, Съдът припомня принципа на ефективност и принципа, съгласно който получателят на помощ по принцип може да има оправдани правни очаквания за нейната правомерност само ако помощта е била предоставена съгласно предвидената в член 108 ДФЕС процедура. Съдът счита, че на поставения въпрос следва да се отговори с оглед на тези принципи⁴⁰.

72. По-нататък, в точки 34—37 от това решение Съдът приема, че:

„34. [...] когато става въпрос за държавни помощи, които са обявени за несъвместими, ролята на националните органи [...] се ограничава до това да приведат в изпълнение решенията на Комисията. Ето защо тези органи не разполагат с никакво право на преценка относно оттеглянето на решение за предоставяне. Така, когато с решение, което не е било обжалвано по съдебен ред, Комисията разпорежда връщането на недължимо платени суми, националният орган няма право да прави никакви други констатации.

35. Когато обаче националният орган пропусне предвидения от националното право преклузивен срок за оттегляне на решението за предоставяне, това положение не може да бъде приравнено на положение, при което икономическият оператор няма представа дали компетентният административен орган ще се произнесе и при което принципът на правна сигурност налага тази несигурност да се прекрати в определен срок.

36. Доколкото националният орган няма дискреционни правомощия, несигурността на получателя на неправомерно предоставена помощ се прекратява веднага щом Комисията приеме решение, обявяващо тази помощ за несъвместима и изискващо нейното възстановяване.

37. Следователно принципът на правна сигурност не може да бъде пречка за връщането на помощта на основание, че националните органи са закъснели да изпълнят решението, с което се иска това възстановяване. В противен случай възстановяването на недължимо платените суми ще стане практически невъзможно и разпоредбите на [правото на Съюза] относно държавната помощ ще бъдат лишени от всяко полезно действие“⁴¹.

73. Въз основа на това Съдът стига до извода, че правото на Съюза задължава компетентния орган да оттегли решението за предоставяне на неправомерна помощ в съответствие с окончателно решение на Комисията, с което помощта се обявява за несъвместима и се изисква нейното възстановяване, дори когато е пропуснал срока, предвиден за тази цел от националното право в интерес на правната сигурност⁴².

74. Считаю, че от горепосоченото решение може да се заключи, че по принцип предвидените от националното право правила за давност не могат да се прилагат в областта на възстановяването на помощи, когато те са пречка за възстановяването на помощ в съответствие с окончателно решение на Комисията и когато единствената причина да не се допусне такова възстановяване е обстоятелството, че националните органи са изпълнили това решение със значително закъснение, поради което помощта е погасена по давност съгласно националното право.

40 Решение от 20 март 1997 г., Alcan Deutschland (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 24—26).

41 Решение от 20 март 1997 г., Alcan Deutschland (C-24/95, EU:C:1997:163).

42 Решение от 20 март 1997 г., Alcan Deutschland (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 38).

75. Наистина, строго погледнато, решение Alcan Deutschland⁴³ не се отнася до правило за давност, а до правило за преклузивност⁴⁴. Отбелязвам обаче, че правилата за преклузивност, подобно на правилата за давност, се приемат в интерес на правната сигурност, поради което мотивите на решение Alcan Deutschland⁴⁵ са приложими и към правилата за давност, както явно Съдът посочва и в решение Комисия/Италия⁴⁶.

76. В това последно решение Съдът всъщност прилага по аналогия принципите на решение Alcan Deutschland⁴⁷ в контекста на правилата за давност. По-точно, Съдът постановява, че относно хипотезите, в които разпорежданията за възстановяване на неправомерните помощи са предмет на оспорване пред националните юрисдикции, съгласно изискването за ефективно възстановяване на несъвместимите с вътрешния пазар помощи съответната държава членка следва да „оспори [...] всяко национално решение, с което се лишава от действие решение на Комисията, по специално поради причини, свързани [...] с прилагането на правилата за давност (вж. по аналогия [р]ешение от 20 март 1997 г.[...] Alcan Deutschland, C-24/95 [...], точки 34 и 38)“⁴⁸.

77. По-нататък бих искал да подчертая, че макар решение Alcan Deutschland⁴⁹ да се отнася до индивидуална помощ, разсъжденията на Съда в това решение според мен могат да се приложат и за помощите, предоставени по схема за помощи.

78. Всъщност припомням, че принципът, съгласно който предприятията — получатели на дадена помощ, по принцип могат да имат оправдани правни очаквания за нейната правомерност само ако помощта е била предоставена съгласно предвидената в член 108 ДФЕС процедура, се прилага както за индивидуалните помощи, така и за помощите, предоставени по схема за помощ⁵⁰. Следователно не е необходимо да се прави разграничение между тези два случая.

79. Накрая, подчертавам, че едногодишният срок на правилото за преклузивност, разглеждано в делото Alcan Deutschland⁵¹, според мен няма никакво отражение върху съображенията, възприети от Съда в това решение.

80. Всъщност, както Комисията отбеляза по същество в съдебното заседание, срокът на правило за давност няма отношение към изложените по-горе доводи, обосноваващи причината, поради която на получателя на неправомерна помощ трябва да се откаже възможността да се позове на национално правило за давност.

81. В обобщение на гореизложеното, когато Комисията разпорежда възстановяване на неправомерна помощ, което не е било обжалвано по съдебен ред, ролята на националните органи се свежда до това да приведат в изпълнение това решение на Комисията. Следователно тези органи не разполагат с никакво право на преценка относно възстановяването на

43 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163).

44 Припомням, че националното правило за преклузивност по дело Alcan Deutschland (решение от 20 март 1997 г., C-24/95, EU:C:1997:163) въвежда срок за оттегляне на административни актове, *валиден за органите*. Следователно въпросът по делото е дали правото на Съюза задължава *органите* да оставят без приложение такова национално правило за преклузивност, за да поискат възстановяване на неправомерна помощ в съответствие с окончателно решение на Комисията. Що се отнася до положението по настоящото дело, въпросът, който възниква, е дали *получателят* на неправомерна помощ може да се позове на национално правило за давност, за да оспори искане на националните органи за възстановяване на неправомерна помощ, макар част от подлежащата на възстановяване сума да е погасена по давност съгласно националното право.

45 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163).

46 Решение от 17 ноември 2011 г. (C-496/09, EU:C:2011:740, т. 78).

47 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163).

48 Решение от 17 ноември 2011 г., Комисия/Италия (C-496/09, EU:C:2011:740, т. 78).

49 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163).

50 Вж. точка 67 от настоящото заключение и бележка под линия 38.

51 Решение от 20 март 1997 г. (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 33).

помощта⁵². Доколкото националният орган няма дискреционни правомощия, несигурността на получателя на неправомерно предоставена помощ се прекратява веднага щом Комисията приеме решение, с което обявява тази помощ за несъвместима и изисква нейното възстановяване⁵³. Това важи както за индивидуалните помощи, така и за помощите, предоставени по схема за помощ⁵⁴. Следователно принципът на правна сигурност не може да бъде пречка за връщането на помощта на основание, че националните органи са закъснели да изпълнят решението, с което се иска това възстановяване, при това независимо от предвиденото времетраене на давностния срок. В противен случай възстановяването на недължимо платените суми би било практически невъзможно, а разпоредбите на правото на Съюза относно държавната помощ биха били лишени от всяко полезно действие⁵⁵.

82. Този стриктен подход се потвърждава и от обстоятелството, че целта е да се отстрани нарушение на конкуренцията, засягащо разпоредбите на Договора за функционирането на ЕС. Всъщност възстановяването на помощта, в това число на натрупаните лихви по нея, е логическа последица от нейната неправомерност. Целта на възстановяването е да се върне предходното положение. С това възстановяване получателят губи пазарното предимство, от което се е ползвал спрямо своите конкуренти, и се възстановява положението отпреди отпускането на помощта⁵⁶. Следователно възстановяването на лихвите представлява необходимо допълнение към цялостното възстановяване на помощта⁵⁷.

83. Освен това, както отбелязва генералният адвокат Jacobs по делото *Alcan Deutschland*⁵⁸, следва да се вземат предвид проблемите, които правилата за давност неизменно поставят, когато се прилагат в областта на държавните помощи.

84. Всъщност подобно правило предполага, че органите и частноправният субект имат противоположни интереси. Обикновено е в интерес на даден орган, когато установи, че решение, с което се предоставя финансово предимство, е незаконосъобразно, да пристъпи възможно най-бързо към възстановяването на платените суми. Що се отнася до частноправния субект, неговият интерес е да запази придобитото предимство. Интересите на органа и тези на частноправните субекти обаче могат да съвпадат, когато даден държавен орган съзнателно наруши правото на Съюза, като предостави помощ, и поради това, освен ако не промени политиката си, има интерес получателят да запази предимството, придобито в нарушение на правото на Съюза, тъй като самият орган е нарушил това право⁵⁹.

85. Що се отнася до положението в главното производство, от изложеното по-горе следва, че не съществува никакво обстоятелство, което може да обоснове невъзстановяването на лихвите по помощта, макар съгласно националните правила същите да са погасени по давност. Всъщност от 25 ноември 1999 г. нататък — датата, на която Комисията е приела решението си, с което иска възстановяването на помощта, Nelson Antunes da Cunha вече не е бил в положение на несигурност относно факта, че помощта ще бъде възстановена в пълния ѝ размер⁶⁰.

52 Вж. в този смисъл решение от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 34).

53 Вж. в този смисъл решение от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 36).

54 Вж. в този смисъл точка 67 и бележка под линия 38 от настоящото заключение.

55 Вж. в този смисъл решение от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 37).

56 Вж. по-специално решение от 29 април 2004 г., *Германия/Комисия* (C-277/00, EU:C:2004:238, т. 74 и 75 и цитираната съдебна практика). Вж. в този смисъл и съображение 25 от Регламент 2015/1589.

57 Вж. по-специално решения от 12 февруари 2008 г., *CELF и Ministre de la Culture et de la Communication* (C-199/06, EU:C:2008:79, т. 54), и от 3 септември 2015 г., *A2A* (C-89/14, EU:C:2015:537, т. 42).

58 Заключение на генералния адвокат Jacobs по дело *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1996:433).

59 Заключение на генералния адвокат Jacobs по дело *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1996:433, т. 26).

60 Вж. в този смисъл решение от 20 март 1997 г., *Alcan Deutschland* (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 37).

86. Впрочем, както отбелязва Комисията, констатирам, че през март 2001 г. IFAP е изпратил писмо до Nelson Antunes da Cunha, с което иска възстановяване на помощта⁶¹. Следователно изглежда, че именно отказът на получателя да изпълни това искане е довело до закъснението при възстановяването на помощта. Ето защо положението в главното производство не може да бъде приравнено на положение, при което икономическият оператор няма представа дали компетентният административен орган ще се произнесе и при което принципът на правна сигурност налага тази несигурност да се прекрати в определен срок⁶².

87. От това следва, че запитващата юрисдикция е длъжна да остави без приложение национално правило като разглежданото в спора по главното производство и по отношение на периода, следващ решението на Комисията, доколкото това правило е пречка за цялостното възстановяване на лихвите по помощта.

V. Заключение

88. Предвид изложените по-горе съображения предлагам на Съда да отговори на четвъртия въпрос, отправен от Tribunal Administrativo e Fiscal de Coimbra (Административен и данъчен съд Коимбра, Португалия), по следния начин:

- „1) Член 17, параграф 1 и член 16, параграфи 2 и 3 от Регламент (ЕС) 2015/1589 на Съвета от 13 юли 2015 година за установяване на подробни правила за прилагането на член 108 от Договора за функционирането на Европейския съюз трябва да се тълкуват в смисъл, че не допускат прилагането на предвиден в националното право петгодишен давностен срок като разглеждания в главното производство, който води до погасяване по давност на пълното възстановяване на държавната помощ, в това число лихвите, още преди изтичането на десетгодишния срок по член 17, параграф 1 от Регламент 2015/1589.
- 2) Член 16, параграфи 2 и 3 от Регламент 2015/1589 трябва да се тълкува в смисъл, че не допуска прилагането на национално правило за петгодишна давност като разглежданото в главното производство, приложимо за възстановяването на лихвите по държавна помощ, обявена за неправомерна и несъвместима с вътрешния пазар в окончателно решение на Комисията, доколкото това правило е пречка за пълното възстановяване на помощта“.

⁶¹ Вж. точка 17 от настоящото заключение.

⁶² Вж. в този смисъл решение от 20 март 1997 г., Alcan Deutschland (C-24/95, EU:C:1997:163, т. 35).